

УДК 336.5:330.3 (477)

ББК 65.26

Чорний Р.С.

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПРОСТОРОВИХ ФОРМАХ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Нововолинський факультет Тернопільського
національного економічного університету,
45407, м. Нововолинськ, бульвар Шевченка, 29,
тел.: 334440291, 32409,
факс: 32409,
e-mail: rgi305@mail.ru

Анотація. Розкрито сутність трудового потенціалу просторової форми організації суспільства, проаналізовано особливості трудового потенціалу просторової форми організації українського суспільства в умовах подолання демографічної та економічної криз на прикладі Тернопільської області.

Ключові слова: трудовий потенціал, просторова форма організації суспільства, демографічна криза, економічна криза.

Annotation. The special feature of the display of action of the factor of the employment potential in the spatial forms of the organization Ukrainian Society.

The essence of the employment potential of the spatial forms of the organization society are elucidate. The practice of the development of the employment potential of the spatial forms of the organization Ukrainian society as a means conditions of overcoming of the demographic and economic crises for example Ternopil region.

Key words: employment potential, spatial forms of the organization society, demographic crisis, economic crisis.

Вступ. Успішне здійснення економічних реформ неможливе без цілеспрямованого управління формуванням ефективним використанням трудового потенціалу на всіх рівнях. Його важливими складовими є оптимізація демографічних процесів, забезпечення розвитку та збереження трудових ресурсів, запобігання вивільнення робочої сили, створення нових робочих місць, ефективний соціальний захист.

Економічні реформи, які вже реалізуються в нашій державі, а також і ті, які планується розпочати в найближчій перспективі, спрямовані на поліпшення економічної ситуації в країні, що має сприяти реальному підвищенню рівня життя населення.

Сьогодні особливої уваги заслуговують регіони з депресивним характером економіки, депопуляцією населення, особливо в сільській місцевості, низькими темпами розвитку соціальної інфраструктури, відставання соціальних стандартів.

Окреслена вище ситуація чітко проявляється в Тернопільській області й вимагає уваги з боку держави, а також глибокого аналізу науковців і фахівців для вироблення дієвих пропозицій щодо поліпшення демографічної ситуації, оптимізації структури зайнятості, пропозиції робочих місць на ринку праці, підготовки кваліфікованих кадрів, поліпшення умов праці та її оплати, гарантування населенню соціальних стандартів.

Проблематиці функціонування трудового потенціалу присвячені наукові праці Д.Богині, І.Бажана, І.Бондаря, І.Білорус, М.Березовської, К.Вихованського, М.Долішнього, І.Джаїна, С.Злупка, Е.Лібанової, В.Мікловди, М.Мальської, С.Олецької, В.Приймака, С.Писаренка, Л.Семів, К.Свейбі, Л.Шевчук, Р.Фрися [1; 3; 4; 6], у яких висвітлені проблеми формування, розподілу та використання трудового потенціалу та пов'язаних з ним категорій – персонал, трудові ресурси, людський капітал тощо. Однак ряд питань трудового капіталу лишаються непов'язаними, зокрема й певні аспекти розвитку

трудового потенціалу в просторових формах організації українського суспільства в умовах подолання демографічної та економічної криз.

Постановка завдання. Відтак метою публікації є з'ясування особливостей розвитку трудового потенціалу в умовах подолання демографічної та економічної криз на прикладі Тернопільської області.

Результати. Для з'ясування особливостей розвитку трудового потенціалу просторових форм організації українського суспільства в умовах подолання криз необхідно уточнити сутність категорії “трудоий потенціал просторової форми організації суспільства”.

На нашу думку, трудовий потенціал просторової форми організації суспільства – якісне відображення трудових ресурсів регіону, міста, села; потенційні можливості використання природних властивостей людини й набутих у процесі життя професійних та інтелектуальних здібностей, що здатні забезпечити виробництво споживчих вартостей у трудовій діяльності нині й у перспективі.

Разом з тим доцільно зауважити, що головними елементами просторової (територіальної) структури суспільства виступають територіальні громади, райони, області, агломерації поселень тощо.

Сьогодні Україна переживає надзвичайну за руйнівною силою та далекими наслідками демографічну кризу, яку експерти називають безпрецедентною в мирний час. Вона зачепила всі регіони, у тому числі й Тернопілля.

Процес депопуляції (скорочення чисельності населення) зумовлений низкою причин: зниженням народжуваності; збільшенням рівня смертності; від'ємним сальдо міграції (різниці між еміграцією та імміграцією).

Спад показників народжуваності викликаний такими причинами, як :

- відтворення населення не забезпечується економічно;
- дія психологічних та соціальних чинників (виховання, освіта, релігійні переконання);
- старіння населення (зменшення частки жінок репродуктивного віку (19–49 років);
- масове поширення малодітних сімей (збільшення кількості розлучень, несталість шлюбів);
- у Тернопільській області у 2009 році зареєстровано 2 859 розлучень, що на 765 більше, ніж у 1990-му році [5].

Особливої уваги заслуговують економічні наслідки зменшення народжуваності. Впливаючи на загальну чисельність населення, народжуваність знижує кількість потенційної робочої сили та рівень споживання продукції.

Високий рівень смертності є одним з головних чинників природного скорочення населення. Щороку в області помирає близько 16 тисяч осіб. Сучасна кількість робочої сили залежить насамперед від смертності населення працездатного віку. Значний рівень такої смертності негативно впливає на економіку. Адже втрачена таким чином робоча сила не тільки зменшує обсяги трудового потенціалу, а й збільшує економічне та демографічне навантаження на нього.

Найбільші темпи зростання смертності в області спостерігаються у вікових групах від 35 до 59 років. Особливо це стосується чоловіків [5].

До факторів, що спричиняють складну ситуацію смертності населення області, можна віднести:

1. Безкоштовна охорона здоров'я не здатна забезпечити гідний рівень медичного обслуговування. Платна медицина доступна незначній частині населення, але й вона не гарантує якісного обслуговування.

2. Невисокий рівень гігієнічної культури й поведінки самозбереження населення, що істотно відрізняє нас від жителів західноєвропейських країн. Це одна з причин, що

не дозволяє переймати соціальні технології охорони здоров'я розвинутих країн, перш за все, забезпечити соціальні програми профілактики захворювання.

3. Низький рівень життя значної частини населення області спричиняє високий рівень смертності, частими стають випадки інфекційних та шлункових захворювань, зниження імунітету, особливо в дітей і молоді.

4. Стрес та напруженість, відсутність упевненості в завтрашньому дні, викликані фінансово-економічними кризами, стали причиною зростання рівня смертності, пов'язаної із вживанням алкоголю та палінням, від туберкульозу й самогубств.

5. Низька якість харчування (незважаючи на високу насиченість ринку продовольчими товарами). Звідси ослаблення імунних функцій, анемія у вагітних жінок, падіння ваги в призовників, зменшення фізичних параметрів немовлят.

6. Високий рівень безробіття, який негативно позначається на рівні життя та неможливості повноцінно подбати про своє здоров'я.

Серед позитивних наслідків – спаде напруга на ринку праці через скорочення пропозиції робочої сили. До негативних слід віднести, по-перше, те, що зниження пропозиції може викликати дефіцит працівників низки професій. По-друге, зростання кількості пенсіонерів призведе до значного навантаження на працездатне населення й Пенсійний фонд. Уже тепер Пенсійний фонд має дефіцит, надалі ця ситуація може вкрай ускладнитись.

В Україні протягом останніх п'яти років на державному рівні здійснюються спроби покращення ситуації щодо народжуваності. Однак далеко не всі заходи, передбачені наказами, постановами та програмами, здійснюються на практиці.

Серед цілей сучасної демографічної політики України пріоритетними також повинні стати зниження дуже високого рівня смертності населення, поліпшення його здоров'я, підтримка життєздатності дітей і дорослих, підвищення тривалості життя.

До можливих шляхів покращення ситуації за умов обмежених фінансових можливостей слід віднести:

- реформування системи охорони здоров'я (збільшення асигнувань на розвиток зазначеної сфери);
- запровадження страхової медицини;
- пропаганда здорового способу життя засобами масової інформації.

Аналіз зайнятості населення регіону показав, що станом на 2010 рік рівень зайнятості населення Тернопільської області становив 53%. За останні десятиріччя зміна чисельності зайнятого населення в краї була незначною. Спочатку вона дещо скоротилася – на 35,3 тис. осіб (із 409,4 тис. осіб у 2000 році, до 374,1 тис. у 2003 році). Проте вже у 2005 р. їх кількість перевищила показник 2000-го. Торік в області категорії зайнятого населення відповідало 422,1 тис. осіб [5].

У структурі зайнятого населення переважали особи працездатного віку. На цю вікову категорію зайнятих громадян у 2010 році припадало 90% (380 тис. осіб) і лише 10% становили особи, старші за працездатний вік. У статевій структурі серед жінок, старших від працездатного віку, було понад 14%, серед чоловіків – лише близько 5%. Очікувані зміни до пенсійного законодавства ще скоригують цей показник: підвищення верхньої межі працездатного віку для жінок збільшує частку осіб працездатного віку. Така поправка доволі суттєва, оскільки частка жінок у статевій структурі зайнятих (49%) практично тотожна частці чоловіків – 51%.

За віковими критеріями найвищі рівні трудової активності демонструють особи в 30–50-річному віці. Так, з усього населення області у віці 35–39 років три четверті зайняті в суспільному виробництві, а у вікових категоріях 30–34 і 40–49 років частка зайнятих становить майже 70%. Неабияке занепокоєння викликає стан зайнятості осіб молодих вікових категорій. Якщо у віці до 24 років рівень зайнятості традиційно низь-

кий (33% від загальної кількості населення цього віку в області), то показник 57% для вікової групи 25–29 років указує на неможливість працевлаштування.

У результаті дослідження проблеми зайнятості виявлено, що найпривабливішим з точки зору вкладання інвестицій у створення нових робочих місць стали галузі торгівлі, автосервісу, виробництва побутових товарів і предметів особистого вжитку, об'єкти готельно-ресторанного бізнесу. Кількість зайнятих тут за останні 5 років зросла на чверть – 62 тис. у 2005 р. проти 85 тис. у 2010-му [5]. До того ж слід зазначити, що потребують негайного вирішення питання легалізації тіньової зайнятості в області, яка є характерною для всієї України. За офіційними даними Мінекономіки, частка тіньового сектора в Україні становить 32%.

Характерною особливістю ринку праці Тернопільської області є поступове зростання пропозиції робочої сили й водночас скорочення сфери прикладання праці в галузях господарства. Так, протягом 2010 року послугами обласної служби зайнятості скористалося понад 56,1 тис. незайнятих громадян. Рівень безробіття серед населення віком 15–70 років на території досліджуваної області перевищує середній рівень безробіття в Україні на 2,2%. До причин у сфері безробіття слід віднести:

- збільшення тривалості періоду, упродовж якого незайняті громадяни шукають роботу, що призводить до втрати їх професійних навичок та деградації;
- вивільнення з економічних причин (у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією виробництва, скороченням чисельності або штату працівників);
- вивільнення внаслідок закінчення терміну дії трудового договору (контракту);
- звільнення за власним бажанням;
- неможливість знайти роботу після закінчення навчальних закладів.

Сучасні дослідження в галузях теоретичної і прикладної економіки дозволяють стверджувати, що головним резервом подальшого розвитку національного господарства є зростання ефективності використання трудового потенціалу. Сьогодні особливо актуальним є перехід до інноваційних методів розвитку економіки, що може бути реалізовано тільки шляхом усестороннього використання інтелектуальної складової трудового потенціалу.

На етапі переходу до інформаційного суспільства зростає інтерес до проблем управління персоналом, виникає необхідність оцінки існуючих тенденцій в організації оплати праці, визначення способів винагородження персоналу і т. д.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, треба зазначити, що для трудового потенціалу територіальної громади Тернопільської області в умовах подолання демографічної та економічної криз основними характерними рисами є: спад показників народжуваності та високий рівень безробіття.

Хочемо також наголосити, що ми торкнулися лише окремих аспектів трудового потенціалу, вирішення яких вимагає подальших наукових розвідок. Зокрема, це стосується шляхів оптимізації демографічної політики в Україні, проблем подолання молодіжного безробіття та актуалізації інтелектуальної складової трудового потенціалу.

1. Управління трудовим потенціалом : навчальний посіб. / [В. С. Васильченко, А. М. Гриненко, О. А. Гришнова, Л. П. Керб]. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.
2. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=648-95-%EF>.
3. Пирожков С. И. Трудовой потенциал в демографическом измерении / С. И. Пирожков ; АН Украины, Ин-т экономики. – К. : Наук. думка, 1992. – 180 с.
4. Долішній М. І. Соціально-трудова потенція: теорія і практика : у 2 ч.: монографія / Долішній М. І., Злупко С. М. – К. : Наук. думка, 1994. – 356 с.
5. Статистичний щорічник Тернопіль-2010. – Тернопіль : ГУС у Тернопільській області, 2011. – 559 с.

6. Долішній М. І. Трудовий потенціал і зайнятість: теоретичні основи і регіональні особливості / М. І. Долішній, С. М. Злупко. – Ужгород : Карпати, 1997. – 442 с.

Рецензенти:

Криховецька З.М. кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.

Гуцал І.С. – доктор економічних наук, професор ТНЕУ.

УДК 338.24.021.8.001(477)

ББК 65.9 (4 Укр)

Белікова Н.В.

**НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ
ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ**

Науково-дослідний центр індустріальних проблем
розвитку НАН України,
61022, м. Харків, пл. Свободи, 5,
Держпром, 7-й під'їзд, 8 поверх,
тел.: 0577064282
nadia_belikova@mail.ru

Анотація. Розкрито особливості здійснення попередніх етапів економічних реформ в Україні, запропоновано теоретико-методичне забезпечення щодо визначення послідовності економічних реформ в Україні.

Ключові слова: послідовність, структура, економічні реформи.

Annotation. The features of realization of the previous stages of economic reforms are exposed in Ukraine, the теоретико-методичне providing is offered in relation to determination of sequence of economic reforms in Ukraine.

Key words: sequence, structure, economic reforms.

Вступ. Реформування економіки України та її регіонів протягом тривалого часу визначалось як один з базових інструментів покращення життя населення, виходу з кризи та зайняття гідного місця у світовій господарській системі. Проте, порівняно з іншими країнами світу, українські реформи проходили менш ефективно й мали більш масштабні негативні впливи на соціально-економічний стан як держави в цілому, так і її регіонів. Отже, низька результативність реалізованих у попередні роки реформ, відсутність теоретико-методологічного обґрунтування структурно-логічної моделі послідовності процесів реформування економіки України та її регіонів на всіх рівнях суттєво уповільнюють хід сучасних реформ. І тут виникає протиріччя між необхідністю швидкого й ефективного проведення реформ для підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості України, з одного боку, і невизначеністю в методологічному й методичному плані щодо формування організаційно-економічного механізму реформування економіки України та її регіонів. Усе це зумовлює актуальність та науково-практичну значущість проведення досліджень у сфері обґрунтування послідовності проведення економічних реформ в Україні та її регіонах.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття теоретико-методичних положень та рекомендацій стосовно структуризації економічних реформ в Україні та її регіонах. Для досягнення поставленої мети використані такі методи: аналізу та синтезу – для аналізу й оцінки результатів соціально-економічних реформ економіки України та її регіонів у трансформаційному періоді; абстрактно-логічний для узагальнення основних помилок, які були допущені на попередніх етапах реформування економічної